

๕๘
หนังสือชุดประเพณี

พิธีสมโภชเดือน

ประเพณีทำบุญตักบาตร

เรื่องสงกรานต์

๖๖๖

สำนักพิมพ์ธรรมสาร: เข็ญขประเพณี

สงกรานต์แห่งชาติ

พิธีสมโภชเดือน

ของ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประธานคณะกรรมการสาขาทางขนบธรรมเนียมประเพณี

สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี

พิธีสมโภชเดือน

ข้าพเจ้าจะเล่าเรื่องประเพณี เกี่ยวกับพิธีสมโภชเดือนให้
 ท่านฟัง จะเล่าเท่าที่ข้าพเจ้าทราบ เมื่อเป็นเช่นนี้เรื่องที่จะเล่า
 ก็เป็นเรื่องธรรมดาของมีชาติตลกกับฝรั่ง ไม่ครบถ้วนเพราะความไม่รู้
 ท่านต้องให้อภัยแก่ข้าพเจ้าในข้อนี้ด้วย

ชนชาติวาประเพณี ไม่ว่าจะเกี่ยวกับเรื่องสมโภชเดือน
 หรือเรื่องใดๆ ก็ต้องเป็นสิ่งที่มีสืบทอดกันมาจนนานจนตั้ง
 รูปเป็นพิมพ์เดียวกัน ทว่าตรงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน หมายถึงถึง
 สำคัญที่เป็นมูลฐานของประเพณีเท่านั้น จะเปลี่ยนแปลงต่างกัน
 ออกไปก็แต่ส่วนที่เป็นปลีกย่อย ซึ่งชาติเปลี่ยนแปลงได้ตามกาล
 สมัย แต่ถ้าไปเปลี่ยนแปลงถึงส่วนสำคัญของประเพณีด้วยเมื่อใด
 เมื่อนั้นก็ไม่เป็นประเพณีได้อีกต่อไป เราคิดว่าใครเป็นคน
 ไทยหรือคนต่างชาติ ก็อยู่ที่ภาษาและแบบประเพณี นกรีชา
 ทางแต่ละมอโรไว้นั้นก็ออกหลายอย่างรวมกันเป็นบุคคลลักษณะของ
 ชาติไทย สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้แก่เรา เป็นมรดก

ตกทอดมาหลายชั่วอายุคน จนถึงเราซึ่งเป็นผู้รับใหม่ปัจจุบันนี้ ถ้า
 เราไม่มีมรดกอันเป็นบุคคลลักษณะของชาติที่เท่าเทียมเราเป็น
 ชาติที่เกดใหม่ไม่มอดดไม่มัวฉิน นธรรมของเราเอง เหตุหน้าที่
 ของเราไม่ใช่ทั้งของโบราณเพราะไม่ชอบ แควยทรจกรักษาจาก
 คัดแปลงแก้ไขใหม่ของแปลกของใหม่ที่เหมาะสมกับสมัยเขาไปแทรกซึม
 ด้วย ของโบราณนั้นจึงจะไม่ตายไม่สูญไป เพียงแต่จะรักษาไว้
 เฉย ๆ มีเท่าใดก็มอญเท่านั้นยังไม่พอ เราจะต้องรู้จักปรับปรุง
 เพื่อทามรดกอันเป็นดีวัฒนธรรมใหม่ มีความมั่งคั่งด้วย จึงจะได้
 ชื่อว่าเป็นผู้รักถิ่นฐาน วัฒนธรรมอันดี เพราะเมื่อวานเป็นผู้ให้
 กายาเหินดี เราจะรู้จักกาลกายาใหม่ได้ เราต้องรู้จักกาลในขณะ
 นี้ แต่เราจะรู้จักกาลในขณะนี้ได้ ก็ด้วยรู้จักกาลที่ดวงมาแต่
 เดียงก่อน เพราะถึงทีเป็นปัจจุบัน มั่งคั่งทีเป็นอดีตน้อยมาก
 แตะยังมีพอพออยู่ไม่น้อย จะหลุดจากอดีตไปหาได้ไม่ ข้าพเจ้า
 กล่าวมานี้ ต้องการจะให้เห็นความสำคัญขอประเพณี ว่าเรา
 ควรจะรักษาไว้อย่างไรและแค่ไหน แต่ต้องพูดอย่างรวบรัด
 เพราะมีเวลาพูดจำกัดต้องขอประทานโทษด้วย

ข้าพเจ้าทราบมานานาชาติ ทั้งตะวันออกและตะวันออก
 ย่อมมีพหุเกี่ยวกับเด็กเกิดใหม่ เป็นประเพณีกันมาแต่โบราณ

นานไกล พืชเหตานั้นยอมจืดทากันเป็นต่าง ๆ ตามลักษณะอันเป็น
 เอกเทศของชาตินั้น ๆ แต่เมื่อย่อเอาแต่ใจความกมเจตนาหรือ
 ความมุ่งหมายเป็นอย่างเดียวกัน คือคือนับขวัญเด็กเกิดใหม่
 ด้วยความยินดีปราศ ทำพิธีใหม่เกิดตั้งรับมงคลแก่ผู้ทมาใหม่ใน
 ดังกดตามคติความเชื่อดั้งเดิมมาแต่โบราณ เมื่อพระราม
 ต้มภพกวดตลัดทำศพพรณนา อองใจว่า

“ ฝนดอกไม้โปรยลงมา เพราะเทวดาได้มนต์ปรา
 เสด็จประพาสอาณาจักรในกรุงโยธยา ก็ดีใจเหมือนกับเทวดา
 ต่างประดับประดาอาคารบ้านเรือนด้วยเฟื้องระย้าและธงทิว ปิด
 ไล่จทุกหนแห่ง มีหมู่หญิงนำของขวัญอันเป็นตั้งรับมงคลบรรจุ
 ลงในถาดเงินถาดทองนำเข้าไปในพระราชวัง ปากก็ร้องเพลง
 และเมื่อได้กระทำกรวดเวียนรอบกุมารแล้ว ก็ไปรยปรายของ
 ขวัญลงบนพื้น และหมอบกราบอยู่แทบบาทกมารหลายครั้ง
 หลายครา เหตานั้นก็ขบร่องกักตัวกลตจนตั้งตาดมพระเกษร
 ใครมอะไรก็นำเอาไปถวายเป็นของขวัญ ไม่ขาดสักคนทีเดียวใคร
 ที่เดินไปบนถนนจะไม่ใช่ไปบนระฆังเสียงพญาฝรั่งและผงไม้
 จันทน์เป็นไม้ จันทน์เป็นปลัดกลอยู่ด้วยตั้งเหตานั้นหอมคดบอบ

ต่อไปข้าพเจ้าจะขอเล่าเรื่อง ทำขวัญเดือนของชาวบ้าน
เขาจัดทำกัน เพื่อให้ทราบแคย่อเสียก่อน

เมื่อเด็กคลอดได้ ๓ วัน นบอำพันเขตคอนทรายจากที่
กล่าวกันว่า “ด้ามจันดกผลัดจันดกคน” พ่อแม่ก็ใจทำขวัญ
เด็ก ทำแคย่อ ๆ ค้อมบายคั้วปากขามและเครื่องบศรพดและม
เวียนเทียนพอเบนพรช เมื่อเด็กมอายุครบได้เดือนหนึ่งบรรพ
กัจฉการโกนผมไฟและทำขวัญเบื่องานใหญ่ ออกหน้าออกตา ดัง
ทกมตงชอเด็กในตอนนั้นด้วย เบนเรื่องรบบรองเด็กทเกิดใหม่ช
ทะเบียนเป็นสัมาชิกในสังกต คือจากนทกมพรชขอตั้งเปด ข้าพเจ้า
กล่าวเรื่องคอนนอย่างย่นย่อ เพราะท่านอาจหาหนังสือทว่าด้วย
เรื่องนมาอ่านตนเองได้ ส่วนเรื่องพิธีสัโมชของหดวงเกยวกับ
เรื่องนหาหนังสืออ่านได้ยาก ทงข้าพเจ้าเองก็มีความร่นอยเป็น
แต่ได้ระดับมาอย่างไร ก็ขอเล่าไปตามที่ได้ระดับมาเท่านั้น

ข้าพเจ้าทราบว่าแต่ก่อนน เมื่อเจ้านายประดัดได้ ๓ วัน
กัมพรเรียกว่า “สัโมชสามวัน” จะตกในวันไรครบ ๓ วันก็
ทำจริง ๆ เวลาเย็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จตง คิง
บายคั้วแกวทองเงินตำรับเด็ก พราหมณทาการเบกแฉ่น เจ้า

นายผไทวงเวียนเทียนในองค์อาทนต์ เจ้านายผู้ชายไปนั่งอยู่ข้าง
นอก ผู้ซึ่งยอมเจ้านายซึ่งประสูติใหม่ ไซ้ผไทใหญ่ในพระราช
วงศ์ทูลตั้งศักดิ์ ถัดจากนั้นเมื่อเจ้านายทูลประสูติกรมพระชนมายุครบ
เดือนหนึ่ง กรมส้มโงษเดือน

ส้มโงษเดือนช่อแคว้นเดือน ทจรงแฉวแต่โหรจะหาฤกษ์ได้
เดือนหนึ่งดวงแฉวไปเป็นได้กิน เวดาศนเสด็จลงมาเจ้านายผู้ชาย
เด็ก ๆ เชิญหีบพระสังขตามเสด็จด้วย การส้มโงษนั้นทำเหมือน
ส้มโงษสามวัน มีการเพิ่มขันแต่พระราชทานนาสังขและทรงเจิม
แก่พระเจ้าตากเชอซึ่งประสูติใหม่ ในเมื่อพราหมณ์ทากิจเสด็จแฉว
และทรงถือพระสังขกับแบ่งเจิมเสด็จไปในห้องในด้วย เขาใจว่าจะ
พระราชทานนาสังขและทรงเจิมให้แก่พระราชมารดา หรือเจ้าจอม
มารดาแฉวแต่กรณด้วย เสด็จกลับออกมา ก็ประกอบการ
ขนพระอุตต่อไป มีการตั้งพระอุเพิ่มขันในการส้มโงษเดือนนั้น
ด้วย เชิญเสด็จพระเจ้าตากเชอตั้งพระอยู่ ทรงวางทองถมกับ
ใบพระราชทานช่อตงในพระอยู่ แด่มพราหมณ์สองคนโก้วพระอยู่
ถ่อม คำถ่อมมนนปรากฏว่าใช้คำสรรเสริญพระเป็นเจ้าใน
เวดากถ่อมหงส์ในพิธีโตซึ่งช้านนเอง แมวแฉวถ่อมถ่วงอย่าง
พศทชาวบ้านเขาทากัน จะมีหรือไม่กไม่ทราบ พระอุหนฐาน

ด้วยไม้ไผ่คั่นรอบคอกหม้อผาขาวตามยาวห่างปากพระอนัน มีไม้
 คานหัวเมคบีตของขนาบอยู่สองข้างตามยาว เป็นทูลกเชือก
 แหวงกับเส้าพระอู เชือกนหนุมผาขาวเหมือนกัน เส้าพระอู
 ทำเหมือนเชิงตบแด ทาเขียวหัวเมคบีตของ (ดูคอกอย่างพระอู
 ใต้ในสถานพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ)

นอกจากนี้ควรจะมีการเจริญพระเกษียณ ขย่างท้าวบ้าน
 เขาทำกนเรียกฉ่าโกนผมไฟน ในเวลาเช้าด้วย แคตอนนทาน
 ผู้ใหญ่ซึ่งมีเมตตาเจ้าให้ข้าพเจ้าฟังว่าท่านไม่ได้เห็น เห็นเขาทำ
 กับพวกหม้อมเจ้าเข้าใจว่าถ่ายถอนเขาแบบ ในวงมาทำเหมือนกัน
 มีการถว้ดมนตเยนจนทงกอน ใช้พระสงฆ์ ๕ รูปถึง ๗ รูป
 รุ่งชนเวลาฤกษ์โกนผมไฟ ทำเหมือนตตจก แต่โกนผมเขา
 ไว้เท่าจกไม้โกนหมด แล้วเอาตงอาบหน้าในขันเชิงใบใหญ่ซึ่ง
 ตงตอมไว้ด้วยราชวคตตกรกระตาสเด็ก ในราชวคตนหมกรง
 อย่างกรงนค เลียบกวงเงินอนทาชนไว้บนคอนอก ใบหนึ่งกบดก
 มะพร้าวจอกบีตกระตาสเงิน ใบหนึ่งบีตกระตาสทอง ใบหนึ่งกอนท
 จะเอาเด็กตงอาบหน้าในขันเขาของทงนหน้าในขันก่อน เมื่อ
 อาบหน้าเด็กเสร็จแล้วกวทาชวญตตไปทเดียว จดเขาพานมาซ้อน ๆ

ก็นเป็นบาศ์ร โดยมากเป็นพานถม มีบาศ์รปากชามต่างหาก
 นอกหนกมขนถมรองพาน ได้ชาวตำรบกถ้วนคตเทียบจะเป็น
 ๓ แฉนหรือ ๕ แฉนก็ตามแต่จะจุดได้ กับมีมะพร้าวอ่อนปอก
 เป็ดอกเฉาะปาก มีช้อนรองพานด้วยตามเคย ในการเบก
 แฉนน ถ่าอย่างคกพราหมณเบก แต่ฉญาคทไปช้อยงานน
 ทงผหญิงผู้ชายชวยกันเวยนเทียบ แต่มการมกมอดอกเสีจแต่
 กเอาตงเปดมแฉวมถงถอง่า ถ่าอย่างคกพราหมณโกวเปด แต่
 ไม่มค่างต้อม ถ่าอย่างเดจใคร ๆ ก็ได้ เปดนนท่าไม่มกำหนด
 กฏฐาอะไร แต่ถ่าชกโกวนนเป็นสร้อยทองค้ำ

ตามทพรณนามาน ก็เป็นอย่งเคยกบทชาวบานจิตท
 แต่มพเคชออกไปบางเป็นจรรมตา เทาทชอพเจาเดามาน ก็เป็น
 เต่าเทาททรวบคิงกดาวมาแต่จ เรองของชอพเจาจจงบเพียงเคน.

ประเพณีทำบุญตักบาตร

ของ

พระยาอนุนานราชชน

ประธานคณะกรรมการสาขาทางขนบธรรมเนียมประเพณี

สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี

ประเพณีทำบุญตักบาตร

ถ้าท่านเคยไปนอกเมือง ไปในท้องถนนที่อยู่ห่างจากที่
ประชุมชน ท่านจะมีโอกาสได้เห็นความงามอันมอญตามธรรมชาติ
ไม่บ้ายแรงความบอกขายของ ให้มองเห็นรถถกนยหน้า ถ้าวัน
ใดในค่อนเช้าตรู่ไม่เมฆฝน ท่านจะเห็นท้องฟ้าทางทิศตะวันออก
ดวงครวทอแสงแดงเรื่อๆ เจดีย์ทอง บัดเดียวใจแผ่ซ่านเห็น
อร่ามสว่างไสวไปทั่ว ความมตมวแห่งเขามดกหมดไป กลายเป็น
เป็นความแจ่มใสคล้ายกับว่า ธรรมชาติ อำนวยสัตว์ดีดีใหม่ แต่ความ
สนบาน ทุกสิ่งทุกอย่างกำลังคนพนจากหัดบอย่างแซมซ้า เวลา
อย่างนทักบอกว่า เป็นเวลาทจจิตใจอยู่ใกล้ชิดกับตนตวักันพนช
ขณะเดียวกัน เป็นเวลาพระท่านออกบณชบาตตามเขต
ตะแอกบ้าน จะเห็นท่านออกจากวัดเดินมาเป็นแถว มีสัมภาร
หรือพระผู้ใหญ่เดินนำหน้า ถัดมาเป็นพระตักบาตรตามลำดับพรรษา

แก่แต่ร้อน ท่านเดินด้วยอาการตั้งบดั่งข่มอย่างเข้มข้ำเป็น
 ระเบียบเรียบร้อย ข้ำ ๆ นาน ๆ สัมภารที่อยู่หัดแถวจะชายคา
 ข้ำเตงคทางแถว ซึ่งเปนพระบวชใหม่ยังไม่ขำนาญจัดเจนใน
 ขวตของสัมนะ ถ้าพระรูปใดตบกบอบจวรหุดหรือเดินออกแถว
 ท่านก็เตือนให้รู้ตัว เวตาเดินก็ให้แม่เมตตาคัจคอยเรื่อยไป เพราะ
 ควยมความงามความตั้งบดทางกายและทางใจอย่างนี้ ชาวบ้านจึง
 มีศรัทธาความเลื่อมใส และเรียกการไปบิณฑบาตของท่านว่า
 มาโปรดสัตว์ สภาพที่กตาวนท่านจะหาดูได้ยากที่กตางใจเมือง
 และในกรุง ซึ่งมีเคจจามรบเรง มีภยหนคแดนกนปรตปราด
 อาจทับเอาได้งายถ้าไม่ระวัง กาดเวตาและตั้งเวดตอมเปดยนตั้ง
 ต่าง ๆ ก็คองเปดยนตาม ถ้าไม่เปดยนตามก็เขากบสัภาพความ
 เปนอยู่ทเปดยนไปไม่ได้

การไปบิณฑบาตในกรุงเทพฯ แม้พระท่านจะไม่ได้เดิน
 เปนแถวเหมือนทกตาวมาฆางคน แต่เมือท่านจะเขาไปบิณฑบาต
 ท่านก็ยงรักษาประเพณีเดิมอนคางมของท่านไว้ องค์ไหน
 มากอนกเขากอน องค์ไหนมาหตงกเขาหตงตามลำดับเบ้นท่านของ
 เคยวกับทเรียกกนในพวงสัมยใหม่ว่าเขาคว อะไรททำให้ท่าน

รุจกหน้าของท่าน ก็เพราะท่านมระเบียบวินัย คือ เสียชีวิต
 ต้องปฏิบัติศึกษา และมทงผากาต่างพลัดปรเบนเครื่องคณครองท่าน
 ให้อยู่ในระเบียบวินัย ใคร ๆ เมื่อเห็นผาเหตองกยกมือไหว
 เพราะเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์แห่งความสูงส่งของสำนักสืบ
 แด่การเขาแถว ถ้าดับก่อนหลังของท่าน ในการบิณฑบาตเมื่อกอนน
 ดางท กมเด็กดกศิษยวัด ชงมาบิณฑบาตแทนอาจารย์ไม่รุจกหน้าท
 แยงชนหน้าพระเพื่อรับอาหาร บิณฑบาต โดยมารยาท พระท่านไม่
 ว่าอะไร เพราะท่านรู้ว่าถ้าคนได้บาตรเขาเห็นก็จะจัดการกับเด็ก
 คนนตนเอง เรื่องก็เป็นเช่นนั้นจริง พอเด็กเข้าไปรับบิณฑบาต
 ผู้ทำบุญเขาก็ไม่ได้บาตรให้แก่เด็ก แต่ให้ไปรอคอยอยู่ก่อนจน
 ได้บาตรพระเสร็จทุกองค์แล้ว จึงจะให้เด็กคนนั้นมารับบิณฑบาต
 ได้ เท่ากับสอนไปในตัวให้เด็กรุจกหน้าทเขาก่อนและเขาหลังตาม
 ลำดับของแถว ถูกเขาอย่างนทเคยวเด็กกเซดตะเจ้าไค แต่ทงน
 มิได้หมายความว่า เด็กคนนั้นจะคงประพฤค้อย่างนนเมือเคย
 โคเป็นผู้ใหญ่แล้ว เพราะคน ๆ เดียวกัน เมือว่าอย่างด้ามัญอาจ
 อยู่ในระเบียบวินัยหรือไม้ก็ได้ ถ้าอยู่ในสถานที่แะภาดเวดากที่
 มงเอนไซแะตั้งแวดล้อมต่างกัน

ยอนกตบมาเดาเรื่องบณฑบาตเมื่อแต่ก่อน พวกเด็ก
 ลูกศิษย์วัดซึ่งไปบณฑบาตแทนอาจารย์ ต่างควากไปทะเลาะ
 เบาะแว้งกันเองด้วยเรื่องแย่งกันรับอาหารบณฑบาต ต่างทบาตร
 พัดตกหลุดจากมือลงไปกลิ้งอยู่ที่ถนนเคยเห็น ถ้าเป็นเช่น
 เด็กทบาตรพัดตก จะรีบหยิบบดวยบาตรหนีไปทันที เพราะมี
 วิตวาถาทบาตรตกในบาตรใคร เขาถือว่าเป็นอปปริยัญไร เพื่
 กับมดกออกกบาตรตกในบาตร ถ้าผู้ใดทบาตรพัดตก จะต้อง
 ถุกขณตนเคียวสวดโพชฌงค์ เด็กมนูรเวรอนิด จึงระดวงเรื่อง
 ทบาตรพัดตกซึ่งอาจจะเสียหายถึงแก่ได้ อนักจริงเด็กวัด
 ไม่ใช่จะเบ็นเช่นนี้ไปทั้งหมด ส่วนมากเป็นเด็กกตมดมาคารวะ
 แทะขยันหมั่นเพียร ในการทำงานตามหน้าที่ เพราะพระผู้เป็นอาจารย์
 ทานคอยเอาใจใส่สั่งสอนอยู่เสมอ แต่เด็กทเกเรไม่เอาถำนัก
 บางเบ็นธรรมดาไม่เอาทไหน ส่วนคนโดยมากมักเพ่งเต่งเอาแต่
 แง่เดวมากกว่างัดใจ เพราะธรรมดาของสามัญชนเบ็นเช่นนั้น
 เหตุฉนั้นชนชอวาเด็กวัดแฉวกเห็นเบ็นไม่ไปทั้งหมด พดอยให้
 วัดเสียชอไปดวย แฉวขงเคยตามปามไปตั้งตั้งอื่น ๆ ที่เป็นของ
 วัดวาเดวไปดวย เช่น มวยวัด หน่งส้ววัด ครววัด ห้ววัด โถ้ววัด
 หมูวัด แฉวอะไรวัด อักอย่างหน่งซงทานรูจักดี แต่ขยาให้

ต้องบอกเดยวาวคืออะไร ก็ต่างกันเช่นนกเป็นความจริง แต่เป็น
ความจริงเพียงด้านเดียวคือด้านหลังซึ่งไม่ใช่ด้านหน้า

คราวนี้จะวางคนคกบาตรหรือได้บาตร กัมระเบียบ
ประเพณีเขาแถว (หรือเขาคว) ตามลำดับมาก่อนมาหลังเหมือนนก
ที่ไม่แย่งกันได้บาตร เพราะทุกคนรู้ตัวว่าตนจะอยู่ปลายแถว ก็
มีโอกาสได้ได้บาตรเต็มมือไป และเป็นเรื่องการบุญการกุศลเกี่ยว
กับคำดีนา ความรู้สึกเช่นนี้แหละ ที่เทากับเป็นเจ้าหน้าที่โดย
ปริยายอยู่ในตัว คอยระวังเอาใจได้ดูแลตนเองและบังคับให้
เขาแถวตามลำดับมาก่อนและมาหลัง เกิดเป็นนิสัยความเคยชิน
จน แถวจึงกลายมาเป็นประเพณีที่งดงาม

ยังมีประเพณีคกบาตรอีกอย่างหนึ่ง เป็นเรื่องคกบาตร
ของตั้งนรอมในฉันทะกาดหรือฉันทะกาดหนาคำบุญเป็นพิเศษ คก
บาตรกันอย่างนี้ จุดที่กักในฉันทะกาดนาหรือฉันทะกาดนาแถวแค
เรื่อง เขาปลูกเป็นรายนาวาฉันทะกาด จะเป็นรายนาวาหรือ
ถาวร จะมั่งคั่งหรือไม่มั่งคั่งตามที่ เรียกกันว่ารายนาคกบาตร
เวลาเขาฉันทะกาดคกบาตร ที่ในฉันทะกาดจะเอื้อคด้วยฝูงคน ถ้าต่าง
อย่างภาษาของชาวบ้าน ก็ว่าคกคด้วยฉันทะกาดทางแกแคว

และหนุ่มสาว แต่งตัวด้วย ๆ และรวมทงเด็ก ๆ ด้วย ซึ่งเท่า
 กับพาไปเข้าโรงเรียนฝึกหัดประเพณี ให้เห็นความระเบียบและ
 ความพร้อมเพรียงของหมู่ ต่สนักกรรกรมากอยู่ ทรานคก
 มาตรการตรงเรียงอยู่เป็นแถว มีจำนวนเท่าพระสังฆมทใน
 วัด ทคนแถวตงบาตรขนาดใหญ่ให้เห็นเด่นเป็นพิเศษ เรียกกัน
 ว่าบาตรพระพุทท เป็นบาตรทำด้วยดินกม ทำด้วยทองเหลืองกม
 แถวแต่ทองกม ถาอย่างคกเป็นบาตรเหล็ก ตดูอย่างไตทใน
 พุทธภณท์ตถานแห่งชาติ บาตรทงหมตคกมเชิงบาตรไวรของรับ
 ถาไม้มกตงไมโครอย ถอกนจถาวางบาตรกับพน เมื่อไปเกิด
 ชาตหน้าหวจจะถานเกิดถงเหมือนกนบาตร ถดจกนทก เพราะใครๆ
 กไม่อยากมถกษณะเช่นน เมื่อจางบาตรแถวเฮาฝ่าบาตรจาง
 หงายไวจางหน้าหรือข้าง ๆ บาตร แถวแต่ระเบียบความต่ตอก
 และตถานท คราวนตปปรษตักกเข้าแถวกันตามลำดับ ถาง
 แห่งเขาจิดใหม่ชายได้บาตรอยต่านหนง ไม่ให้ปะปนกัน ทจค
 ระเบียบบอยางนกด ในแง่หนง เพอยบยงคนถางจำพวกไวจกอน
 อย่าให้ไถดชิตกนในเวลาทำบุญทำทานการกุศต ถาคะหนองปาก
 กะหนองมอกเป็นบาป ตักจางได้บาตรพระพุททกอนแถวจงได้

บาทรอนคือ ๆ ไปตามลำดับ ถ้าแก๊งก๊งซามดำหรับ ได้ไว้ด้วย
 ไล่ป็นในซามเดยงกันได้อาเป็นแก๊งจำพอกเดยงกัน ล้วนของ
 หวานแะธมส์ตักตักไม้ได้ ในฝ่าบาตร ของที่ไ้บาตรมมากมาย
 เพราะใคร ๆ ก็ตั้งใจมาทำบุญ ประเดยวเดยงกเติมบาตรเติมฝ่า
 พอกตักคัษยคองคอยถายดงกระบุงดงภาชนะกันบ้อย ๆ ประเพณ
 คกบาตรกนอย่างน ก็เพือเปิดโอกาสให้ทำบุญกันไดทวถง ไม้
 คองเห็ดอเอกถบ มาบ้านควยความ เดยใจวามาทงที่ ไม้ได้ทำบุญ
 ดมดงทงใจไว้ การทำบุญกนอย่างน ตำบลของใคร ๆ ก็ทำ
 ในวัดประจำตำบลของคน ความรู้สึกจึงมผลกนทงพระแะชาว
 บ้าน ถ้าเคตอนทไปจากถนหรือตำบลถน

ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ชนชื้อว่าการทำ
 บุญทำกุศลเดยง กมคนศรัทธาเดมอ แะถานจะเห็นคความพรอม
 เพรยงในเรองอย่างน ก็ทในทของถนทอยทางออกไป ชงมคน
 ไม้มากมายหลายชนนคเหมือนในกรงในเมือง ศาสนาจะรุ่งเรอง
 กอยทมคนมากยงศรัทธาอยู่ ไม้ไชอยุทพระดงมผลกรงคตชงจรก
 หนาทของถานแต่ผายเดยง แต่ยงคองมประชาชนถนใหญ่ม
 ศรัทธาแะรูดวาพระถานทำอะไรประพุกคยอย่างไรควย จึงจรมคความ

เรื่องสังกรานต์

ของ

พระยาอนุমানราชชน

ประธานคณะกรรมการสาขาทางขนบธรรมเนียมประเพณี

สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี

เรื่องสังกรานต์

ถ้าท่านเห็นหน้าคตองฟ้าเวดากตองคนเมอเคอมนค ท่าน
จะเห็นดวงดาวพร่างพร่างไปทวฟ้า เรียงรายกันอยู่เป็นหมู่ ๆ
อย่างระเกะระกะ มีแต่เห็นยบ ๆ ระเบียบตา คนโบราณมองต
หมู่ดาวเหล่านั้นแล้ว ก็นึกเห็นเป็นรูปต่าง ๆ เช่น นี้นดาวใด นน
ดาวจรเข้ โนนดาวลูกไก่ ดังนเป็นคณ ในบรรดาดาวเหล่านั้นอยู่
พวกหนึ่งซึ่งอยู่ในแนวทศมมคดา เป็นจุดทพระอาทิตย์โคจรหรือ
ผ่านเขาไป จุดหรือทางทศมมคดาพระอาทิตย์ผ่านเขาไปใน มรูป
โค้งเป็นวงกลมคต่ายรูปไข่ จากเหนือไปได้ เรียกว่าจักรวราค
จักรแปลว่าวงกลมคตจักรกรวด ราช์แปลว่ากองหรือหมู่ เช่นในคำ
ฉาบุญราช์ แปลว่ากองบุญ ถ้าใช้กับเรื่องดาวก็แปลว่าหมู่ดาว
จักรวราคนี้แบ่งออกเป็น ๓๒ ถ้วนเรียกว่า ๓๒ ราช์ แต่ละราช์ก็มี
ดาวหมู่หนึ่ง ^{9/05}ซึ่งมีชื่อตามรูปที่เห็นเป็นดาวแกะ ดาวงู ดาว
คนคู่ ดาวบู และดาวอื่น ๆ เรียงเป็นลำดับกันไปจนครบ ๓๒ ราช์

เมื่อพระอาทิตย์แรกผ่านเข้าไปในจุดของหมู่ดาวอะไร และเมื่อไร
 ภาษาไทยใช้ว่า "ยกขึ้นตั้ง" เช่น พระอาทิตย์แรกผ่านหมู่ดาวแกะ
 ก็ใช้ว่า "ยกขึ้นตั้งราศีเมษ" เมษแปลว่าแกะ เมื่อผ่าน
 หมู่ดาวแกะไปเข้าหมู่ดาวงูจึงอยู่ถัดไป ก็ใช้ว่า "ตั้งยกไปตั้ง
 ราศีพฤษภ" พฤษภแปลว่างู เวลาที่พระอาทิตย์แรกผ่านเข้าไป
 ในหมู่ดาวใด เรียกว่าตั้งกรานตเดือน ตั้งกรานตแปลว่าผ่าน
 หรือเคลื่อนย้ายเข้าไป เพราะระยะเวลาที่ตั้งแก่พระอาทิตย์แรกยก
 ขึ้นตั้งราศีหรือหมู่ดาวใดก็ว่าจะผ่านพ้นแล้วเข้าตั้ง ยกขึ้นตั้ง
 เป็นเวลาใดเดือนหนึ่ง เมื่อผ่านไปตามจักรราศี โดยลำดับจนครบ
 ๑๒ ราศี ก็เป็นเวลาใดบทหนึ่ง ทราบเรียกชื่อเดือนของเราว่า
 เมษายน พฤษภาคม และอื่น ๆ คือไป ก็เรียกเขาตามชื่อของหมู่
 ดาวที่ก่ดาวมาข้างต้น เดือนเมษายนก็คือเดือนทมาการเขามาถึง
 ดาวแกะ เดือนพฤษภาคมก็คือเดือนทมาการเขามาถึงดาวงูตั้ง
 เป็นต้น เทาบทบรรยายมานั้น บรรยายตามแนวโหราศาสตร์ ซึ่ง
 ถือเอาโลกที่เรายืนเป็นเกณฑ์ตั้งของจักรวาล ไม่ใช่ถือเอา
 ดวงอาทิตย์เป็นเกณฑ์ตั้ง แต่จะถือเอาโลกหรือพระอาทิตย์เป็น
 ทตั้ง แม้จะอย่างไรก็ตามก็ เมื่อว่าในทางคำนวณก็ตงกัน

เฉพาะเดือนเมษายน เมื่อพระอาทิตย์ยกขึ้นรัศมี
 เรียกเป็นพิเศษว่าวันมหาสงกรานต์ เพราะเขาถือว่าเป็นวันชน
 ใหม่ๆ เขาในทันทชาวเขาหมายถึงชาวอินเดียเฉพาะ ในมัธยม
 ประเทศ มหาสงกรานต์เป็นวันที่พระอาทิตย์เดินกลับจากใต้ไป
 เหนือ ดังจะสังเกตได้จากแดดกม่นายที่จากใต้ไปเหนือทีละน้อยๆ
 จนมาถึงกึ่งกลางพิภพที่เราอยู่ พอดีในตอนนั้น เวลากลางวันและ
 กลางคืนมีเท่ากันหมดทั่วโลก เรียกในภาษาโหราว่ามัธยมกาล
 เฉพาะวันมหาสงกรานต์ในภาษาดั้งเดิมเรียกว่าวสันตวิษุวัต ซึ่ง
 ท่านผู้รู้หนังสือบอกชาวเขาว่าตรงกับที่แต่ก่อนเรียกว่าพลัดสงกรานต์
 วสันตวิษุวัต ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Spring Equinox อันเป็นวัน
 งาม เขาฤดู Spring ของเขา ฤดู Spring คือที่เราแปลว่าฤดูใบไม้
 ผล ตรงกับฤดูวสันตวิษุวัตในภาษาดั้งเดิม ซึ่งเป็นคนละคาบ
 ฤดูวสันตวิษุวัตหรือฤดูฝน อันที่จริงฤดูวสันตวิษุวัตในเขตร้อน
 ที่ ๒๓ มีนาคม เกิดขึ้นจากเวลาที่กำหนดไว้เดิมคือ วันมหา
 สงกรานต์มาแต่ดวง ๒๐ วันกว่า เหตุที่ของเคลื่อนไป เกยกับเรื่อง
 ที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Equinoctial Precession อันเป็นคำ
 เฉพาะในวิชาดาราศาสตร์ เหตุที่ความถ่วงที่ชาวเขาจะอธิบาย
 ให้แจ่มแจ้งได้ โปรดอ่านดูข้อความที่เกี่ยวกับเรื่องตรงหน้า

วาดด้วยเรื่องสังกรานต์ในพระราชนิพนธ์ เรื่องพระราชพิธี๓๒เดือน
เขาเกิด

ฤดูร้อนหรือฤดูใบไม้ผลิต่างเมืองเราไม่มี แต่วาพอด
ตกในระยะเวลาที่เราชาวไทยซึ่งส่วนใหญ่ประกอบกิจกรรม ก้าตัง
ว่างจากทำไร่ไถนาและเก็บเกี่ยวข้าว (ยกเว้นบักขี้ไต) เราจึงถือ
เอาวันสังกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่วันหนึ่งในรอบปี และเล่นสนุก
รื่นเริงกันเป็นเวลาดึกออกไปอีก ๒ วันหรือมากไปนกกเคยมี ถ้าวันหนึ่ง
ไม่ตกตงมากก็เล่นสนุกกันต่อไป นกต่างเฉพาะผู้มาหาทำนา
ในหมู่พวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ การเล่นสนุกรื่นเริงในวันสังกรานต์
เรียกว่าเล่นนกขตฤกษ์สังกรานต์ ตามปรกติเทศกาลสังกรานต์
มี ๓ วัน ต่างกับ ๕ วัน ถ้าปีนั้นนางสังกรานต์นอนหลับตามา
บนหลังสัตว์พาหนะทรง คือมาภายหลังเที่ยงคืนไปแล้ว แต่เคยจน
วางกำหนดเป็น ๓ วันเสมอไป วันมหาสังกรานต์ในปีนั้น นาง
สังกรานต์ไม่ต้องนอนหลับตามาเพราะพระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ
เวลาบ่ายโมงเศษ จึงเป็นแต่ขงมาบนหลังเสือเท่านั้น

ข้าพเจ้าเล่าเรื่องสังกรานต์ในส่วนที่เป็นความรื่นรมย์
อย่างรวบรัด ก็กินเวลาเล่าเกือบครึ่งของเวลาที่มอญ จะเล่า

เรื่องนางตั้งกรานตง ๗ ให้ทานฟัง ก็เอาไม่ได้ ด้วยเวลาจำกัด
จึงจะตัดสินใจไปเอาเรื่องตั้งกรานตงในส่วนที่เกี่ยวกับประเพณี แม้
กรรมการจะคงแตกแต่เอาได้เฉพาะดังอย่างเท่านั้น ครั้นจะขอ
เอาเรื่องคนเหตและประเพณีปลด้อยปลดในวณตั้งกรานตง เป็นของ
กำหนดคือของทให้กันด้วยความนบถกแก่ทานผู้ฟังในวณตั้งกรานตง
คงคือไปน

ท่านที่อยู่ในกรุงเทพฯ คงยังจะจำกันได้จาเมื่อก่อนน
พอใกล้ตรุษวณตั้งกรานตงจะได้ยินแจกร้องขาย “ปลดปลดโย”
ไปตามตระแวกบ้าน ปลดปลดโยนน โดยมากเป็นชนิดปลดท
เขาไม่กินกัน เพราะเป็นตลกปลดทตัวเล็ก ๆ จับเอามาก ๆ ได้
ต่งตวกเพราะมันตลกตัก จับได้กรวมเอามาขายตั้ง ปลดทเหล่านี้
เคยเห็นเป็นตลกปลดทหอมมากกว่าปลดทชนิดอื่น เพราะปลดทหอม
มันอดทนไม่ตายง่าย พวกแจกรหาบเรไปรับซื้อเอามาขายออกคือ
หนึ่ง เมื่อก่อนนซื้อขายกันร้อยละเป็นราคา ๓๐ ต่ต่างคเป็นอยาง
แพง แต่เคยวณขายตัวละ ๒๕ ต่ต่างคหรือมากกว่านั้น ผิดกับ
ราคาเมื่อก่อนนอยางตบตบ แม้ราคาแพงก็ยังมีขายน้อยเจ้า ไม่
ใครย่นเดี่ยวร้องขายเขาหมากเหมือนเมื่อก่อน เพราะผู้ชอมก

ซื้อเขาไปกิน ไม่ได้ซื้อเขาไปปล่อยกันทกรายไป ปลาอย่างนั้น
จึงมีราคาเพิ่มขึ้นหลายสิบเท่าตัว ที่แบบนี้เพราะจำนวนปลา
ไม่พอกับจำนวนคนกิน ปลาเด็กปลาน้อยเพียงคนเดียวกินได้ทั้งนั้น
เมื่อไม่ได้ซื้อตักปลาเขาไปปล่อย แต่ว่าเขาไปกิน อย่างนกเข
อกไม่เข้าปลากจะมีจำนวนลดน้อยลงไปทุกที เพราะตักปลาไม่
มีโอกาสจะเติบโตเพื่อสืบพันธุ์ ในที่สุดก็จะมีปลาใน นอก
จากจะต้องช่วยมันด้วย ช่วยมันก็คือช่วยตัวเรานั่นเอง

ทำไมต้องปล่อยปลากินในทะเลภาคสังกรานต์ จะปล่อย
ในฉนวนอื่น เช่นฉนวนเจ้าพระยาฉนวนสังกรหรือฉนวนอื่น ๆ บางไม่ได้หรือ
เหตุไร จึงถือว่าปล่อยปลา ระหว่างทะเลภาคสังกรานต์ได้บุญมาก
กว่าปล่อยในฉนวนอื่น เรืองเหินจะเป็นอย่างนั้น ทะเลภาคสังกรานต์
ตกในฤดูร้อนหน้าแดงอากาศกำลังร้อนจัด ตามหนองและแอ่ง
น้ำท่วไปนางวุดแห่ง กอนนานชนไปเป็นเวลาดานานา ทัดซึ่งเป็น
ที่ตมทตาเช่นในภาคกลาง ดังแห่งน้ำท่วมตมฝั่งแม่น้ำภาคอง
ไหลบ่าเขาไปท่วมทุ่งทวงมา ฝูงปลากก็โอกาสง่ายเขาไปหากิน
เพราะมีอาหารอุดม แล้วไปวางไข่ เมื่อไข่เกิดเป็นคางคกปลา
แล้ว ยังไม่ทันจะเติบโตก็ตายอย่างรวดเร็ว ชาติคองเป็น
ห้วง ๆ คงเหลือแต่ทมน้ำอยู่ที่บนแอ่งและหนองบึง ฝูงปลาก

หนึ่งตามนัดต้องไปยังแม่น้ำท่าคลองหรือหนองบึงท่าคตตบได้
 ทนท่วงที ก็พญายไปได้ แต่ทนนไม่ทนกิน ส่วนมากมักเป็น
 ลูกปลา เพราะมีความชำนาญจัดเจนในชีวิตน้อยกว่าพ่อปลาแม่
 ปลา ก็ตกค้างอยู่ในที่ล้นน้ำตามแอ่งหรือหนองนาขนาดเล็กแห่ง
 งดรวดเร็วโดยลำดับ ปลาเหล่านี้มักเข้าตาจนของตลกตก ออก
 ไม่เข้าพอนางจืดแห้ง ก็ต้องตายหมด นอกจากปลาตลกที่มีความ
 อุตทนหนักโคตมอยู่ได้นานๆ ซึ่งจะมีได้แค่ปลาตลกชนิดเท่านั้น
 เห็นชาวบ้านจึงชอบพากันไปจับปลาตลกตก ถ้าจับได้ทีเป็น
 ลูกปลาจะเอาไปกินก็ไม่เหม็นเหม็นอะไร ทั้งกินปลาตลกก็กิน
 อยู่แล้ว จึงเอาลูกปลาทจับได้ไปใส่คุ่มไม้ไผ่เตยไว้จะเอาบุญ
 แล้วนำเอาไปปล่อยตามแม่น้ำท่าคลองในวันสงกรานต์ เพื่อเพิ่ม
 บุญกุศลที่ได้ จึงเกิดเป็นประเพณีปล่อยปลาในวันสงกรานต์
 แล้วตามไปถึงปล่อยนกด้วย

* ประเพณีนั้นไม่ว่าประเพณีใด ส่วนมากเมื่อแรกตั้งชน
 ย่อมมีความหมายเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม คนส่วนมากเห็นดี
 ก็เอาอย่างทำตามแต่ระดับคอขึ้นมา เกิดเป็นแบบประเพณีของ
 ท้องถิ่นและของชาติขึ้น ครั้นมาภายหลัง ความเบียดเบียน
 แปลงหรือเคลื่อนที่ไป แดงถอยเป็นประเพณีกันอยู่ เราจึงมอง

ไม่เห็นคนเหตุเกิดมประเพณีอย่างนั้น ๆ เช่น ประเพณี
 ปล่อยให้ปลาในวันสงกรานต์เป็นตัวอย่าง ซึ่งเดิมก็เพื่อประโยชน์
 จะช่วยให้ปลาเด็กปลาน้อยที่ตกคัดกรอดตาย จะได้มีโอกาส
 สืบพันธุ์ต่อไป ที่ชาวบ้านทำเช่นนั้น เมื่อก้าวในสมัยนั้น
 ก็เท่ากับช่วยตนเองทางอ้อม ในทางเศรษฐกิจ คือสงวนพันธุ์
 ปลานั่นเอง ซึ่งตนเองไม่รู้สึกตัว ต่างท้องถิ่นไม่ประเพณี
 ปล่อยให้ปลาในวันสงกรานต์ เท่าที่ข้าพเจ้าทราบ เช่นในจังหวัด
 ชลบุรีก็ไม่เห็นเหตุ เพราะประชาชนอยู่ชายทะเล ส่วนใหญ่
 มีอาชีพทางประมง จึงมีแต่จับปลามากกว่าปล่อยให้ปลา บุญ
 ที่จะได้จากปล่อยให้ปลาในวันสงกรานต์จึงไม่มี

ประเพณีปล่อยให้ปลาในวันสงกรานต์ของหมู่บ้านชาวไทย
 เชอมอญ เขามประเพณีให้ปลาไปปล่อยกันอย่างสันถ์นาน
 เห็นในหน้าข่าวหนังสือพิมพ์โฆษณาว่าให้ปลาสงกรานต์บนบน
 มุมหญิงสาวหน้าแดงมแดงตัวสวยๆ เขากะระบวณแก่กันมาก คนไป
 ปล่อยให้ปลากันคับคั่ง ปล่อยให้ปลาหรือเป็ดตาย ที่แท้ก็ไปปล่อยหญิงสวยๆ
 ที่เต็มใจแต่งตัวมาอวดเพื่อให้ปลาต่างหาก ถ้าต่างวามแต่ย้ายแก่
 ไปให้ปลา ใครอยากจะไปบ้าง แม้แต่ข้าพเจ้าเองก็ไม่อยาก
 เขาคุณเมื่อสาวเมื่อหนุ่มกระชุ่มกระชวยอยู่ต่างหาก ข้าพ

จะพรรณนาเรื่องแห่ปลาให้มากไปกว่านกคตขต เพราะไม่เคยไป
 ดูกบเขาดักก็ อยู่แค่มกกว่าได้ แต่ไม่เคยออกไปดูให้เห็น
 เป็นขบวนการดักครั้งเดียว ช่วยเต็มที่ ได้ดูแต่รูปภาพที่เขาถ่าย
 มาลงไว้ในหน้าหนังสือพิมพ์ ดูกว่กนกอยากไปดเคมประธา
 เพราะได้ดูรูปภาพ ก็เหมือนกบที่กวดักว่า "ได้ซนจค
 นคหนังสือแต่เพียงฉน" เท่านั้น.

ឃឹមឃឹម

រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួង

211/213 ព្រះបរមរាជវាំង ភ្នំពេញ
អគ្គនាយកដ្ឋាន កសិកម្ម រុក្ខាប្រមាញ់ និងនេសាទ

២៥/៩/៩៦